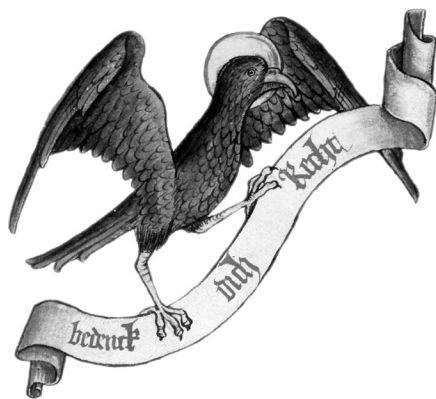

Særtryk af
FUND OG FORSKNING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
SAMLINGER

Bind 50
2011

With summaries

KØBENHAVN 2011
UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på papiromslaget se s. 169.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik III's bibliotek

Om titelvignetten se s. 178.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen
med tak til Ivan Boserup

Redaktionsråd:
Ivan Boserup, Grethe Jacobsen, Else Marie Kofod,
Erland Kolding Nielsen, Anne Ørbæk Jensen,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Papir: Lesebo Design Smooth Ivory 115 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob Kyril Meile
Nodesats: Niels Bo Foltmann
Tryk og indbinding: SpecialTrykkeriet, Viborg

ISSN 0060-9896
ISBN 978-87-7023-085-8

“VI ER IKKE FORBRYDERE ...”

Legitimeringsstrategier og selvbilleder
blandt HIPO- og ET-folk

AF

HENRIK LUNDTOFTE

Erik Aalbæk Jensens roman *Kridtstregen* om de to SS'ere Bertel og Hardy og deres flugt gennem Danmark hen på vinteren 1945 er, udover at være et af de første nuancerede portrætter af to landsforrædere i såvel fiktion som historieskrivning, en roman om to unge mænd, der ikke vil være med mere. De står måske foran en overflytning til HIPO-korpset, og for Bertel og Hardy er det et skridt for meget at skulle gøre tjeneste i tyskernes danske Hilfspolizei. De deserterer.¹

Dét var der mange andre danskere i tysk tjeneste, der ikke formåede eller ønskede. De bevægede sig skridt for skridt over i de mest ekstreme kollaborationsformer, og nogle af dem nåede endestationen i HIPO-korpset. Netop HIPO-mændene og deres kolleger i Schalburgkorpsets Efterretningstjeneste (ET) fremstod i besættelsens sidste syv måneder og i særdeleshed efter befrielsen i offentlighedens optik som nogle af de værste landsforrædere, i og med de i ET og HIPO sammen med tysk politi i 1944–45 havde anholdt og dræbt landsmænd i modstandsbevægelsen og terroriseret de københavnske gader – hvordan forsøgte ET- og HIPO-folk over for en uhyre fjendtligt stemt opinion at forklare sig og retfærdiggøre, at de *ikke* var sprunget af toget, men tværtimod fortsatte til det sidste?

Denne artikel undersøger legitimeringsstrategier og selvbilleder, som en lille håndfuld tidligere ET- og HIPO-folk formulerede dem på tryk overfor offentligheden.

Det er i første række Ib Gerner Ibsen (f. 1922), der i 1949 udgav pjecen *Til eftertanke* med undertitlen *En dødsdømts forsvar*. Ibsen havde været SS-frivillig på Østfronten og var 1944–45 leder af Schiølergruppen, en terrorgruppe under ET med mindst 15 drab samt bombeattentater og tortur af modstandsfolk på samvittigheden. Ibsen blev idømt dødsstraf

¹ Erik Aalbæk Jensen: *Kridtstregen*, 1976.

ved samtlige retsinstanser og blev skudt 25. november 1949.² Hans 64 sider lange pjece samler en række skrifter, som han konciperede i tiden efter kapitulationen og kaldte "afhandlinger." Skrevet af en mand, der personligt havde mishandlet og dræbt modstandsfolk, er *Til eftertanke* skrap kost, men den er også et engageret og interessant defensorat for både SS-tjeneste og modstandsbekæmpelse i ET.

Ibsen udsendte *Til eftertanke* på eget forlag. Pjecen var møntet på en bred læserskare og var ikke kun et politisk og moralsk forsvar, men også et angreb på retsopgøret og et individuelt redningsforsøg: "Med denne beretning er det mit ønske at påpege det uberettigede i de forræderianklager, der er rejst imod mig. Således vil beretningen blive et forsvar, dels for mig personlig, dels for de danske nationalsocialister i almindelighed."³ Pjecen kostede to kroner, men blev ikke solgt hos boghandlerne. Man kunne antage, at den kun havde potentielle læsere i kredsen af landsforræderdømte, der abonnerede på miljøets eget tidskrift *Revision* og læste de pjecer og bøger, *Revisions* redaktør Aksel Olesens forlag solgte. *Til eftertanke* figurerer dog kun i en enkelt annonce i *Revision* i 1950 indsat af ingeniør A. Kielsen, København.⁴

Når Ibsens pjece vil være i centrum her skyldes det, at *Til eftertanke* uddyber og skærper holdninger i miljøet af tidligere ET- og HIPO-folk, som de kan læses i f.eks. Palle Hardrups bog *Sandheden om Hypnosemordene*.⁵ Hardrup (f. 1922) er kendt for sin rolle i en af Danmarkshistoriens mest utrolige retssager, hvor han fik en forvaringsdom for under hypnose – deraf bogens titel – at have begået dobbeltdrab under et bankrøveri i 1951.⁶ Han skrev bogen i 1965, kort før han blev løsladt fra forvaring. Hardrup havde en fortid som nazist og medlem af HIPO. Han havde fået 14 år under retsopgøret og var blevet prøveløsladt i 1949. Da bogen blev udgivet i 1973, var forlæggeren angivelig uden Hardrups viden hans "hypnotisør" og tidligere cellekammerat, Bjørn Schouw Nielsen. Bogens første del fortæller om Hardrups opvækst og

² Ib Gerner Ibsen: *Til eftertanke. En dødsdømts forsvar*, 1949. Om Ibsen se opslag i John T. Lauridsen, Hans Kirchhoff og Aage Trommer (red.): *Gads leksikon Hvem var hvem 1940–1945*, 2005, s. 175. Om Schiølergruppen se Jesper Nissen: *Den strengeste straf*, 2001, passim, og *Højesteretstidende* 93, 1949, s. 634–767. Og senest Lasse B. Jonassen og Jonas Lind: *Schiøler-gruppen – danske terrorister i tysk tjeneste 1944–45*, speciale, RUC, 2011.

³ Ibsen 1949, s. 5.

⁴ *Revision* marts 1950. Om bladet: John T. Lauridsen: *Dansk nazisme 1930–45 – og derefter*, 2002, s. 529, 536. Ifølge *Dansk Bogfortegnelse* 1949 kunne pjecen ikke købes.

⁵ Palle Hardrup: *Sandheden om hypnosemordene*, 1973.

⁶ For dette og det følgende om Hardrup se Finn Abrahamowitz: *Hypnosemordene*, 2004, samt Søren Schou: *De danske Østfront-frivillige*, 1981, s. 62–74.

vej ind i de nazistiske rækker og HIPO. Anden del handler om tiden efter 1945 og rummer kapitler om “Parakosmisk erkendelse” med mere. Det er en højst ejendommeligt og til tider antisemitisk affære. Ikke desto mindre er bogen naturligvis også en tidligere HIPO-mands defensorat og legitimeringsforsøg. Forskellen til Ibsen er, at Hardrup gør et (salgs-)nummer ud af ikke “at høre til Guds bedste børn.”⁷ Han dyrker sin fortid i HIPO og sin status af dobbeltmorder, men betragter ikke HIPO som en kriminel organisation. Slet ikke.

I 1990 udkom den tidligere HIPO-mand Ivang Haaemans erindringer *Den forråbte ungdom*.⁸ Det er en bitter beretning om at klare tilværelsen imod alle odds. Haaeman (f. 1919) beretter om en opvækst i en stor børneflokk, præget af en temperamentsfuld men kærlig mor, forældrenes skilsmisse og dyb økonomisk nød. Det er et sjældent stykke erindringslitteratur fra underklasse-Danmark i mellemkrigsårene og under besættelsen. Haaeman har dog en dagsorden mere, han er harm over det negative billede af HIPO og søger at rehabilitere korpset. Det gør han bl.a. ved at angribe modstandsbevægelsen, men også kollegerne i de civile ET-afdelinger, altså f.eks. Ibsen og Schiølergruppen, for at have udført terroraktioner. Haaeman adskiller sig fra Ibsen og Hardrup bl.a. derved, at han ikke var nazist. Det giver hans retfærdiggørelsesstrategi en anden karakter. Tilsvarende adskiller Haaeman og Hardrup sig fra Ibsen, fordi deres beretninger ikke er skrevet med udsigt til skafottet.

Denne stofmængde kan forekomme lidt for spinkel til at rumme generel udsagnskraft om legitimeringsstrategier og selv billeder blandt tidligere ET- og HIPO-folk. Men materialet har repræsentative kvaliteter. Vigtigst er det, som vi skal se, at forestillinger og konspirationsteorier hos Ibsen, Hardrup og Haaeman var hyppigt forekommende i landsvigmiljøet som helhed – påstande og eftertænkninger går igen og udsprang fra interneringslejre og fængsler, hvor rygtedannelserne havde fine vækstbetingelser.⁹ Derudover er to store populationer i ET/HIPO repræsenteret. Ibsen hørte til en ideologisk præget gruppe, der havde et relativt langt engagement i nationalsocialismen bag sig, og som ofte også havde været i SS-tjeneste inden medlemskabet af Schalburgkorpsets Efterretningstjeneste eller dets underafdeling HIPO. Ivang Haaeman derimod eksemplificerer en gruppe af typisk unge og politisk

⁷ Hardrup 1973, s. 11.

⁸ Ivang Haaeman: *Den forråbte ungdom*. 1990.

⁹ Lauridsen 2002, s. 426.

temmelig indifferente HIPO-mænd, som var endt i korpset af overvejende økonomiske hensyn.¹⁰

Afvigere

Der var flere formål med de tidligere ET- og HIPO-folks skrifter. Et af dem var tydeligvis at dementere efterkrigsårenes dominerende fortælling, der en bloc gjorde nazister, SS-folk og HIPO-mænd til afvigere og afskum og udstødte dem fra "normal-befolkningen." De var blevet gjort til modbilledet til den store samlende myte om folket, politikerne og myndighederne i kamp mod tyskerne – med Claus Bryld og Anette Warrings ord "grundfortællingen" om besættelsen, som blev færdigstøbt kort efter maj 1945.¹¹ Det er helt i tråd med denne grundfortælling, når retspsykiater Max Schmidt skriver i værket *Fem Aar*, at danskerne i de forskellige kollaboratør-korps som helhed var "et ret lavtstaaende og navnlig et ret defekt menneskemateriale."¹² Det viser for det første en klar kontinuitet til undergrundspressens mobiliserende udhængning, som når Sv. Møller Kristensen i *Frihedssangen* i vinteren 1945 digtede om danskerne på tysk side med strofen "og der gik Raaddenskab i svage Træer."¹³ For det andet indicerer det, at afvigelsen ikke blev forklaret i lyset af politisk holdning eller en bestemt social eller økonomisk situation, men derimod blev gjort til noget individuelt sygt og medfødt, altså til afvigende *natur*.

Afviger-modellen forblev trods de vigtige psykologiske og sociologiske arbejder i 1950erne, der problematiserede og til dels afviste dens præmisser, dominerende i offentligheden indtil 1990erne.¹⁴ Dominansen indebar en udtalt uvilje mod overhovedet at sætte sig ind i forrædernes holdninger og motiver. Et eksempel er den mediebarne virak, der i 1946 standsede en planlagt udgivelse om terroristen Henning Brøndum.¹⁵

¹⁰ Se min kommende undersøgelse af ET og HIPO *Håndlangeme*. Disse to "HIPO-populationer" suppleres af en tredje gruppe af mænd og kvinder mellem disse yderpunkter.

¹¹ Se generelt Claus Bryld og Anette Warring: *Besættelsen som kollektiv erindring*, 1998.

¹² Max Schmidt: De militære Korps. Chr. Refslund og Max Schmidt: *Fem Aar*, 2, 1946, s. 461.

¹³ Historisk Samling fra Besættelsestiden, grp. 03A, illegale sange.

¹⁴ Det var bl.a. Thomas Sigsgaard: *Psykologiske undersøgelser af mandlige landssvigere i Danmark under besættelsen*, 1954, og Karl O. Christiansen: *Landssvigerkriminaliteten i sociologisk belysning*, 1955.

¹⁵ Henrik Lundtofte: "Farlig mand farlig bog." *Magasin fra Det Kongelige Bibliotek* 4, 2004, s. 40–50.

Der var dog to alternative fortællinger:¹⁶ Den ene ses f.eks. i Morten Niensens digt *Skæbne*, der portrætterer nazisten som et stakkels fedladent mobbeoffer – men Morten Nielsen lader ham i modsætning til den dominerende fortælling trods alt være en del af samfundet og menneskeheden, som digtet endog gør medskyldig i drengens udvikling til nazist.¹⁷ Den sølle, mislykkede figur fra *Skæbne* kan genfindes op igennem årtierne, f.eks. som underforstået i Hal Kochs kritik af retsopgøret, nuanceret i *Kridtstrøgen*, i John Martinus’ nazist i *Matador* og i nutidig litteratur som amatørhistorikeren Birthe Helledies bog *Fra jernkors til trækors* om terroristen Aage Th. Mariegaard med den for pointen så illustrative undertitel *En dreng i Nazihænder* – her er sågar terroristen et offer.¹⁸

Den anden alternative fortælling er heretisk, den kommer fra de landsforræderdømte selv. Den såkaldte revisionslitteratur har ikke udmøntet sig i hundreder af titler, endsige fået en miljøekstern kunstnerisk opbakning som i Frankrig.¹⁹ Men der var alligevel en del, der havde virkelig meget på hjerte, som Arne Hardis skriver om nazisten og forfatteren Knud Nordentoft, der selv udgav *Den hemmelige Danmarkshistorie* i 1953.²⁰

Hvad karakteriserer den revisionistiske litteratur? I de tidligere Østfrontfrivilliges legitimeringsstrategi finder man en række træk, hvoraf nogle under overskrifterne bedrag og berettigelse er fælles pensum for landssvigerlitteraturen som helhed. SS-mændene hævdede for det første, at den danske regering havde opfordret dem til at melde sig til Frikorps Danmark.²¹ For det andet så de med koldkrigskonlikten

¹⁶ Søren B. Christiansen og Rasmus Hyllested: Erindringen om landssvigerne, <<http://historienu.dk/landssvigerne.pdf>>, 2005 hævder, at der er én erindring om landssvigerne, og at denne ikke har ændret sig siden 1945. Jeg er, som det fremgår, ikke enig. Jeg har i øvrigt ikke kunnet trække på Rasmus Hyllested, Rasmus Nielsen og Søren B. Christiansen: *De danske landssvigerne efter befrielsen*, speciale, RUC, 2003, der udgives som bog ultimo 2011.

¹⁷ Morten Nielsen: *Digte*. 1994, (1983), s. 95.

¹⁸ Hal Koch: *Jeg anklager Rigsdagen*, 1947, s. 86. Jeg takker ph.d. Lulu Anne Hansen for at have gjort opmærksom på denne kritik hos Koch. Birthe Helledie: *Fra jernkors til trækors*, 2007.

¹⁹ Alan Morris: From social outcasts to stars of the mainstream: The combatants of the collaboration in post-war France. *Journal of War and Culture Studies* nr. 2, 2009, s. 167–179.

²⁰ Arne Hardis: *Forræderens dagbog*, 2005, s. 261.

²¹ Dette og det følgende: Claus Bundgård Christensen, Niels Bo Poulsen og Peter Scharff Smith: *Under hagekors og Dannebrog*, 1998, s. 402, samt Henrik Skov Kristensen og Ditlev Tamm (red.): *Dødsdømt. Flemming Helweg-Larsens beretning*, 2008, s. 29–30. Se desuden Andreas Monrad Pedersen: *Schalburgkorpset*, 2000, s. 181.

med Sovjetunionen deres egen krigsdeltagelse på Østfronten mere end berettiget og betragtede sig som NATOs fortrop. Ofte bærer den arketypiske apologi på et tredje element, nemlig myten om, at besættelsen den 9. april var aftalt spil mellem den danske og den tyske regering. Det er Rostock-myten.²² Et fjerde element er, at de SS-frivillige intet kendte til KZ-lejre og udryddelseskrig – og hvis der var tale om grusomheder, var de udløst af sovjetiske bestialiteter. Et femte er, at retsopgøret var politikernes endelige bedrag, hvor de østfrontfrivillige blev ofre for en politisk skueproces. Disse forestillinger suppleres af det, der er kaldt “buffer-teorien,” der argumenterer for, at f.eks. de SS-frivillige bremse besættelsesmagten i at tvangsudskrive danskere til krigstjeneste.²³

Man kan udlede generelle slutninger af disse apologier, der fortæller om selvforståelsen blandt de landssvigerdømte: De anså deres handlinger for at have været til Danmarks fordel, især den antikommunistiske kamp, og eftersom de derfor kun mente sig dømt pga. deres holdninger, kunne de opfatte sig selv som forrædte efter 1945 og følgelig som politiske fanger og ofre for magthavernes evige opportuniste.

ET- og HIPO-folk har, som det vil fremgå, konstrueret rammer for deres legitimeringsstrategier og selvforståelse, der flugter med revisionslitteraturen generelt.

Selvbillederne i revisionslitteraturen er typisk fordrejede, konspirative og prægede af væsentlige udeladelser. De problemer, der karakteriserer anvendelsen af erindringslitteratur generelt, forstørres og forøges. Som kilder til en klassisk faghistorisk *wie es eigentlich gewesen* fremstilling er de revisionistiske beretninger, pjecer og bøger derfor dubiøse. Til gengæld er der meget andet at hente. Det gjorde litteraten Søren Schou som den første forsker opmærksom på. Inspireret af bl.a. *Kridtstregen* tog han en række trykte beretninger fra danske SS'ere under behandling i 1981.²⁴ I dag forekommer konklusionerne fra hans bevidsthedssociologiske projekt generaliserende og reduktionistiske, når Schou ser de SS-frivillige som udtryk for “den autoritære karaktertype” – unge mænd som på en og samme tid afviste autoriteter og desperat søgte og fandt dem i nazismen og SS.²⁵ Men Schou gjorde ret i at pege

²² Bryld og Warring 1998, s. 108ff.

²³ Bryld og Warring 1998, s. 111f.

²⁴ Vi udelader her journalisten Erik Haaest, der i 1970erne som den første skrev om SS-frivillige. Haaest kan dog ikke kaldes seriøs, men er – se neden for – interessant som “kolportør” af SS'ernes selvbilleder.

²⁵ Schou 1981, s. 36

på beretningernes uudnyttede potentiale. Det samme har Stein Ugelvik Larsen i øvrigt gjort med sin analyse af norsk revisionslitteratur.²⁶

Schou konstaterer i sit bidrag til antologien *Retsopgøret 40 år efter*, at værdien af litteratur skrevet af dem, han i øvrigt kalder “retsopgørets ofre,” er “bevidsthedshistorisk snarere end faghistorisk.”²⁷ Der er sket meget inden for historiefaget siden 1986. Udforskningen af besættelsestiden har siden 1990erne i høj grad været fokuseret på netop kollaboratorerne. Disse udgivelser har søgt at kortlægge nazister og danskere, der gik over stregen, i politisk, socioøkonomisk, handlingsmæssig, men også mentalitetshistorisk henseende og er i flere tilfælde inspireret af nyere tysk historiografis udforskning af de såkaldte *Täter*, gerningsmændene i de nazistiske masseforbrydelser.²⁸ Med disse studier er der nu historiefagligt gjort kål på efterkrigstidens afviger-forestillinger.²⁹

Endvidere er der kommet udgivelser, der belyser, hvordan en Frits Clausen eller SS’eren Flemming Helweg-Larsen efter krigen opfattede sig selv og forsøgte at præge omverdenens og eftertidens opfattelse af handlinger og holdninger under besættelsen.³⁰

Her gælder det en tæt læsning af tre ET- og HIPO-mænds legitimeringsstrategier og selv billeder: Hvordan retfærdiggjorde de sig – hvilke samfundsmæssige og overordnede ideologiske rammer byggede de op omkring deres handlinger? Hvordan tacklede de retsopgøret, stigmatiseringen og et had fra store dele af befolkningen, som var særlig heftigt fordi ET og HIPO havde bekæmpet andre danskere? Med pjecer og bøger var der tale om et forsøg på at påvirke offentligheden, på dialog med andre ord, som Claus Bryld og Anette Warring konstaterer om revisionslitteraturen generelt³¹ – så hvordan legitimerede de deres engagement for en nazistisk ideologi og diktaturstat, der med efterkrigsårenes

²⁶ Stein Ugelvik Larsen: De skriver om sig selv. Bjarte Birkeland m.fl. (red.): *Nazismen og norsk litteratur*, 1995 (2. udg.), s. 195–253.

²⁷ Søren Schou: Mændene, der forrådte. Bevidstheden hos de dømte. Claus Bryld og Steen Weidemann (red.): *Retsopgøret 40 år efter*, 1986, s. 129.

²⁸ F.eks. Henrik Lundtofte: *Gestapo – tysk politi og terror i Danmark 1940–45*, 2003, s. 65–102, ligesom Mikkel Kirkebæk: *Schalburg – en patriotisk landsforræder*, 2008, kan ses under indflydelse af Täter-forskning.

²⁹ Se generelt John T. Lauridsen (red.): *Over stregen*, 2007.

³⁰ John T. Lauridsen: *Føreren har ordet*, 2003. Skov Kristensen og Tamm 2008.

³¹ Bryld og Warring 1998, s. 101 noterer, at beretninger fra udrensedes hånd var “skrevet på den illusion, at det ville være muligt at bringe deres motiver og handlinger op til en fordomsfri politisk diskussion efter krigen med en forsoning og rehabilitering som endemål.”

beretninger og fotos fra KZ-lejre og massedrab blev synonymt med det ondeste onde, og hvilke selvbilleder dukker frem?

Idealister

Ivang Haaeman var aldrig medlem af nazistpartiet. Han gør sig så godt som ingen ideologiske overvejelser, bortset fra at skrive, at Stalin og Hitler var lige blodtørstige. Set i prosopografisk sammenhæng med andre yngre HIPO-folk med lignende livsløb, er det ikke så overraskende. Hans færd ind i HIPO gik over Organisation Todts paramilitære Schutzkommando, og OT-engagementet var en i Haaemans beretning temmelig tilfældig opstået løsning på arbejdsløshed og fattigdom. Billedet af Tyskland er positivt og fremstår som modsætning til hans erfaringer med Danmark: I tysk tjeneste oplevede han for første gang i sit liv at blive behandlet ordentligt – “jeg duede alligevel.”³²

Med Palle Hardrup og Ib Gerner Ibsen forholdt det sig anderledes. De beskriver sig selv som opflammede af nationalsocialismen. Den ideologiske tiltrækning er typisk fortalt som led i en personlig udviklingshistorie og ofte som en dialektisk udvikling. Hardrup havde vistnok (det bliver aldrig helt klart) tabt troen, da han skrev sin bog, men beretter om sin indtræden i nazismen på en måde, der minder om en ideologisk vækkelse.³³ I nazismen og i NSU (Nationalsocialistisk Ungdom) og SA fandt han pligt troskab, disciplin, nationale værdier og gamle “nordiske frihedsidealer”.³⁴ Tilsvarende beretter Ibsen, hvordan han i den nazistiske ungdomsbevægelse og i ideologien fandt nationalbevidsthed, rankhed og offervillighed, modsætninger til en materialisme, der for ham skabte kunstige klasser og skel mellem “mennesker ... som dog tilhørte samme nation og race.” Materialisme ser han tillige som roden til en nydelsessyg ungdom, som tilsidesatte nordisk kultur “til fordel for tøjlesløsheder importerede næsten direkte fra Afrikas urskove...”³⁵ (Han mente jazz og swing). For Ibsen medførte disse tilstande en mangel på forsvarsvilje, selvopgivelse og forhånelse af det nationale.

Det er tankegods, der ikke kan isoleres som nazistisk, men som var udtryk for brede antimoderne og kulturkonservative strømninger i ti-

³² Haaeman 1990, s. 169.

³³ Hardrup 1973, s. 76ff, 156, 176.

³⁴ Hardrup 1973, s. 76f., 80 (citater), 82ff

³⁵ Ibsen 1949, s. 20, 24f. Om DNSAPs antimodernisme se Lauridsen 2002, bl.a. s. 79.

den.³⁶ Nationalsocialismen rummede som bekendt flere ideologiske elementer. Men her træder et andet typisk træk fra landssviger-litteraturen frem: Udeladelserne. Således undgår den overbeviste nationalsocialist Ibsen, der allerede som stor dreng var kommet ind i NSU, at nævne grundstof i den nazistiske verdensanskuelse såsom antisemitismen eller antiparlamentarismen og strejfer kun den med racisme forbundne anti-amerikanisme, som ellers spillede en ganske stor rolle i SS' interne propaganda under krigen.³⁷ Det er næppe tilfældige udeladelser, for efter 1945 ville disse tre “anti-ismer” frastøde enhver potentiel læser uden for den snævre nationalsocialistiske kreds. Hardrup beretter derimod om de danske nazisters antisemitisme.³⁸

Tilbøjeligheden til at relativere præger vurderingen af de hjemlige forhold, som vi skal se, men også opfattelsen af verdenskrigen: Ibsen mener, at de krigsførende parters ugerninger modsvarer hinanden. “Har den ene part – hvis det er rigtigt – dræbt i gaskamre og lejre, har den anden dræbt i lige så stort omfang med bomber og fosfor over civile, kvinder, børn og oldinge.”³⁹ Han nøjes altså ikke med at relativere nazisternes jødeudryddelse, han mener også, at det er berettiget at tvivle på den. Ivang Haaeman er også ude på relativeringens tynde is, når han skriver, at han efter krigen ikke kunne fatte de grusomheder, der var blevet begået i Tyskland navn, og at han aldrig havde set den slags, og at det derfor måtte være en enkelt procent, der havde begået disse ugerninger – men tilføjer, at det om hundrede år kan se anderledes ud, fordi alle nationer har begået grusomheder. Tilsvarende fortæller han, at han var vagt i en KZ-lejr på den nederlandske ø Walcheren, og at denne ingen lighed havde med de lejre, der efter krigen blev vist fotos fra. Men der var formentlig ikke nogen KZ-lejr på øen. Haaemans relativering sættes i relief, når han betegner det ene og det andet danske fængsel som KZ-lejr.⁴⁰

³⁶ Hans Hertel: Det belejrede og det besatte åndsliv. Henrik Dethlefsen og Henrik Lundbak (red.): *Fra mellemkrigstid til efterkrigstid. Festskrift til Hans Kirchhoff og Henrik S. Nissen på 65-årsdagen oktober 1998*, 1998, s. 25–92.

³⁷ Se f.eks. *Germansk Budstikke* hefte 5–7, 1943 med antiamerikansk stof.

³⁸ Hardrup 1973, s. 107 kommer med en alternativ forklaring på nazisternes antisemitisme, nemlig at jøderne var symbolet på alt det, germanerne foragtede hos sig selv. Derfor var det ikke en egentlig race-konflikt.

³⁹ Ibsen 1949, s. 42.

⁴⁰ Haaeman 1990, s. 168, 184, 223, 227.

Antikommunister

Den vestlige verdens antikommunisme havde dybe rødder i 1800-tallet samt i den russiske revolution og blev skærpet med Sovjetunionens overfald på Finland. I det store perspektiv var og blev perioden fra juni 1941 til maj 1945 en pause bestemt af USA og Storbritanniens strategiske alliance med Sovjetunionen imod Nazityskland.⁴¹

Antikommunismen var en central komponent i nationalsocialismen. I forhold til traditionel borgerlig og socialdemokratisk antikommunisme tilføjede nazisterne en antislavisk og især antisemitisk dimension med deres konspirationsteori om, at jøderne sad i Kreml og arbejdede på at vinde verdensherredømmet.⁴²

Den kolde krig og det sovjetiske greb om Øst- og Centraleuropa fik på ny antikommunismen til at blomstre. For landsforræderdømte som Ibsen fungerede antikommunismen ikke kun som en legitimering, men den var en instrumentalisering af en reel ideologisk drivkraft, som tidligere nazistiske partifolk, SS'ere, propagandister og ET-/HIPO-folk ikke behøvede dølgge og undertrykke, men tværtimod mente at kunne bryste sig af i offentligheden. Ibsen og andre med ham følte sig bekræftet af den storpolitiske udvikling og forsøgte at fremstå som repræsentanter for en sand, konsekvent og kæmpende antibolsjevnikisk avantgarde. Sådan fremstår antikommunismen som selve den akse, hvormed hele hans "livsanskuelse" drejer og som begrundelsen for hans indtræden i SS – som han dog faktisk var i berøring med før angrebet på Sovjetunionen.⁴³

For Ibsen og Hardrup var kommunismen for det første internationalistisk og som sådan en akut trussel mod det nationale.⁴⁴ For det andet var bolsjevismen barbariets angreb på civilisationen, som for Ibsen er lig med Europas eksistens og kultur. I den sammenhæng tenderede han til at se sig selv og SS-kammeraterne som civilisationens genrejsere – ligesom Tyskland var civilisationens og Europas redning –, fordi de i de tyskbesatte områder i Sovjetunionen, som han beskriver som uhumske og præget af materiel nød, havde reddet kirker, dvs. kristendommen

⁴¹ Regin Schmidt og Rasmus Mariager: Antikommunisme. John T. Lauridsen m.fl. (red.): *Gads leksikon. Den kolde krig og Danmark*, 2011, s. 89–92.

⁴² Wolfgang Benz m.fl. (red.): *Enzyklopädie des Nationalsozialismus*. 1997, s. 364. Om DNSAPs antikommunisme se Lauridsen 2002, s. 474.

⁴³ Ibsen 1949, s. 32f. beretter, at han meldte sig til et SS-sportskursus sommeren 1940.

⁴⁴ Dette og det følgende Ibsen, s. 14f., 45f., Hardrup 1973, s. 124.

og underforstået civilisationen fra barbariet. Kommunisterne selv betragter han som mongolerne fra stepperne, “de virkelige hunner.”⁴⁵

Ibsen gjorde ingen anmærkninger over, at den modernitet og internationalisme, han forbandt med kommunismen, harmonerer svært dårligt med billedet af bolsjevismen som barbari. Hans pointe var først og fremmest, at man ikke kunne være landsforræder, når man uegenlyttigt havde bekæmpet denne fare.⁴⁶ For ham stod kommunismens verdensrevolutionære mål og rædsler klar for alle, og det havde én bestemt politiker virkelig forstået. Denne havde prisgivet store dele af Europa til kommunismen, som han dog nu igen efter krigen anså for at være menneskehedens største fjende: “Denne statsmand, hvis skrifter var med til at danne også min anskuelse før krigen, var Winston Churchill.”⁴⁷

Hvad blev der af Hitler! Før krigens midlertidige forbrødring mellem Storbritannien og Sovjetunionen lyttede en ung NSU-aktivist som Ibsen da næppe heller mange minutter til Churchill. Men Ibsens pointe fejler ikke noget, for så vidt at Churchill eller hans danske partifælle John Christmas Møller i britisk eksil udadtil helt fundamentalt skiftede holdning til Stalin og Sovjetunionen efter 22. juni 1941. I sin overspillede pointering af det skift minder Ibsens argumentationsform om tysk og dansk-nazistisk propaganda under krigen. Radioagitatoren Axel Høyer, der var vandret fra de konservative rækker til de nationalsocialistiske, overså aldrig en lejlighed til at angribe Christmas Møllers sovjetvenlige udtalelser over BBC. Høyers stadige bestræbelse var at få danske nationalborgerlige i tale ved at angribe den konservative eksilpolitiker for at svigte antikommunismen eller ligefrem for at være i lommen på Kreml.⁴⁸ Det siger sig selv, at både Ibsen og krigsårenes nazistiske propaganda dermed negligerer den grundlæggende logik, der fik erklærede dødsfjender af kommunismen til at alliere sig med Sovjetunionen – nemlig at de var tvunget i krig med Nazityskland, som de anså for den største trussel.

Hardrup betegner i sin bog kampen mod Sovjetunionen som udtryk for et dansk “skæbnefællesskab” med Tyskland, et typisk nationalsocialistisk udtryk.⁴⁹ Ibsens *Til eftertanke* er i mange passager også

⁴⁵ Ibsen 1949, s. 14.

⁴⁶ Ibsen 1949, s. 15.

⁴⁷ Ibsen 1949, s. 22, 26.

⁴⁸ Henrik Lundtofte: For Danmark – mod Kommunismen. Agitatoren Aksel Høyer. *Magasin fra Det Kongelige Bibliotek*, nr. 3–4, 2008, s. 40f.

⁴⁹ Hardrup 1973, s. 124.

iøjnespringende tæt på krigstidens ideologiske sprogbrug og agitation, f.eks. når han skriver, at 2. verdenskrig “kun var en indledende, men en afgørende førstekamp i den skæbnekamp, der skal udkæmpes mellem vestens civilisation og den internationale bolchevisme.”⁵⁰ Det er linjer, der kunne være sakset fra en af førnævnte Aksel Høyers radiotaler i krigens sidste år, og som befinder sig i samme tankebaner, som når K.B. Martinsen omkring 1. august 1943 bekendtgjorde oprettelsen af Schalburgkorpset med følgende illustrative ordvalg: „I den Aand og med den Offervilje, hvormed C.F. von Schalburg satte Livet ind i de germanske Folks Skæbnekamp mod den bolchevikiske Verdensfjende, skal dette Korps ledes.”⁵¹

“Skæbnekamp” og “bolschevikisk Verdensfjende” var imidlertid ikke kun udtryk for den nazistiske agitation i skrevne medier, radio, proklamationer og i skræmmende plakatpropaganda.⁵² Sprogbrugen var også en del af privatsfærens vokabularium under krigen og reflekterede verdensbillede og holdninger blandt danske SS-folk og nationalsocialister. Forfatteren og juristen Knud Nordentoft kobede i sin dagbog antikommunisme med antisemitisme i nogle betragtninger over “den reelle Fare, der kommer fra Øst.”⁵³ SS-officeren og den senere leder for HIPO og ET, Octavius Norreen skrev dagbog under sin SS-tjeneste i bl.a. Kroatien, og optegnelserne viser en mand, der var overbevist om at være soldat i en krig mod en frygtelig bolsjevikisk trussel mod vestlig civilisation, Danmark og hans egen familie.⁵⁴

Det er netop det, der er koncentreret i “Skæbnekamp.” I det nationalsocialistiske verdensbillede stod selve civilisationen (i ental) og Europas overlevelse på spil. Ligesom når den nationalkonservative Valdemar Rørdams hyldest til Tysklands angreb på Sovjetunionen *Saa kom den Dag* rummer verslinjerne “Men jeg skal love for at danske Dreng/vaagner ved Fodslaget af Finlands Hær/paa Marsj med Tyskland mod den fælles Fare./Vi har dog samme Livsrum at forsvare.”⁵⁵ Forsvar via

⁵⁰ Ibsen 1949, s. 6.

⁵¹ Optrykt i Niels Alkil (red.): *Besættelsestidens Fakta*, 1945–46, s. 720f. uden datoang.

⁵² Om antikommunistisk plakatpropagandas se Lauridsen 2002, s. 353–356.

⁵³ Hardis 2005, s. 101, se også s. 149f. Om koblingen mellem kommunisme og jøder se Sofie Bak: *Dansk antisemitisme 1930–1945*, s. 312–314. 2004.

⁵⁴ RA, Justitsministeriets Retspsykiatriske Undersøgelsesklinik, F-50, O. Norreens dagbogsblade (renskrevet i fængslet) 28.4.43 – jan. 44, se f.eks. 5.6.1943, 29.7.1943 og 23.12.1943.

⁵⁵ Delvist optryk i Hans Hertel: *Den patriotiske overløber*. John T. Lauridsen (red.): *Over strengen*, 2007, s. 755f.

angreb for familie, hjemstavn, livsrum, Europa, civilisation – det hele lå i begrebet “Skæbnekamp,” der også implicerer de apokalyptiske udsigter ved et nederlag.

Hvad fortæller den verbale kontinuitet hen over 1945? Først og fremmest at den antibolsjevikiske kamp var berettiget i Ibsens og Hardrups optik. Hardrup så kampen mod Sovjetunionen retfærdiggjort pga. Warszawa-opstandens skæbne og drabene i Katyn-skoven og var af den mening, at Frikorps Danmark havde andel i, at Danmark “i dag tilhører den frie verden.”⁵⁶ Han mente dermed, at Frikorps Danmark havde ydet et bidrag i at standse den Røde Hærs fremmarch, så det blev de vestallierede, der befriede Danmark.

Ibsen så kun sine holdninger bekræftet af den storpolitiske udvikling. I en efterskrift til pjecen tilføjer han, at hans anskuelser ikke er af ny dato, men at grundlaget for pjecen blev skrevet umiddelbart efter kapitulationen.⁵⁷ Det var hans forsøg på at afvise, at han blot formede sine holdninger i lyset af den kolde krig, og således ville han givetvis *a priori* tackle beskyldninger om, at han var ude på at snige sig ombord i en vesteuropæisk-amerikansk alliance mod Sovjetunionen. Han havde nok overset, at han på bogens første side anfører, at verden var en anden “nu tre år efter anden verdenskrigs afslutning.”⁵⁸ Og det skulle være mærkeligt, om denne overbeviste antikommunist ikke var blevet påvirket – og følte sig bekræftet – af den storpolitiske udvikling. Da *Til eftertanke* udkom 1949, var det i en af den kolde krigs højspændte faser med kuppet i Prag året før, den sovjetiske blokade af Berlin og Maos udråbelse af den kinesiske folkerepublik 1. oktober 1949. Der er også tegn på, at Ibsen havde Danmarks underskrivelse af Atlantpagten samme år i april i tankerne – hvorfor han mente, at hans egen og hans kammeraters kamp mod “den samme fjende” ikke var landsforræderi.⁵⁹

Pointen er, at Ibsen var overbevist antikommunist, men at denne indstilling fik ekstra vægt efter 1945. Det betød, at hans perception af udviklingen stadig lod sig ordne og kategorisere inden for en grundlæggende nationalsocialistisk “livanskuelse” og ideologi uanset nazismens totale nederlag. Det indebar tillige, at den kolde fred i hans optik blot var en pause, snart ville gongongen lyde for den sidste skæbnesvangre

⁵⁶ Hardrup 1973, s. 125, 127 (citater).

⁵⁷ Det synes korrekt, at i hvert fald grundlaget blev skrevet kort efter befrielsen, for ordvalget stemmer sine steder med nogle “afhandlinger”, Ibsen skrev i fængslet. Se Nissen 2001, s. 87.

⁵⁸ Ibsen 1949, s. 5.

⁵⁹ Ibsen 1949, s. 12.

runde mellem bolsjevismen og vestens civilisation. Endelig indebar det, at Ibsen, trods masseudryddelse, skrev nazismen og Det tredje Rige på civilisationens holdkort i kampen mod Moskva og kommunismen. Han skabte, ligesom Frits Clausen gjorde i en anden fængselscelle, sin egen virkelighed, baseret på egne præmisser.⁶⁰

Forrådte

Både Haaeman, Hardrup og Ibsen er tilbøjelige til at mene, at regeringen på forhånd var underrettet om besættelsen 9. april. De bekendte sig til Rostock-myten. Besættelsen var "svindel og humbug" ifølge Haaeman og medførte, at danske soldater blev ofret i den symbolske modstand.⁶¹

Derpå kommer en i revisionslitteraturen nærmest klassisk rad pointer, som har til formål at vise, at regeringen samarbejdede, og at Ibsen, Haaeman, Hardrup og deres kammerater blot fulgte dens ord og politik.

Ibsen skriver, at han nærrede uvilje mod Tyskland pga. besættelsen, men at den forsvandt med den danske regerings samarbejdskurs. Man kan antage, at Ibsen havde adgang til *Besættelsestidens Fakta* i fængselscellen. Han er i hvert fald i stand til at referere Stauning og citere fra Erik Scavenius' 8. juli-erklæring, som han læser som Danmarks tilslutning til Tyskland og europæisk nyordning. Tilsvarende hævder han og Hardrup, at regeringen og kongen opfordrede danske officerer til at melde sig til SS. Endelig hævder Ibsen, at Danmark med tilslutningen til Antikominternpagten 1941 sluttede op om Tysklands sag.⁶²

Det er ikke urimeligt at udlægge Scavenius' julitale som et stykke omstillingsparat kollaborationspolitik over for Tyskland. Men det er værd at bemærke, at Ibsen – som tidligere nævnt – allerede i 1940 var inde omkring SS, dvs. før regeringens angivelige opfordringer og underskrivelsen af Antikominternpagten. Samme Ibsen kommer med et yderligere motiv til SS-tjenesten, nemlig at "... mange af os endnu følte vanæren af den 9. aprils politik."⁶³ Det er en klassisk revisionistisk efterrationalisering, der også ses hos Hardrup. Denne portrætterer sig som en ung mand, der blev dybt påvirket af den næsten kampløse besættelse 9. april

⁶⁰ Lauridsen 2003, s. 53.

⁶¹ Haaeman 1990, s. 129. Ibsen 1949 s. 28. Hardrup 1973, s. 57–61.

⁶² Ibsen 1949, s. 26, 28–31, 36, 58. Hardrup 1973, s. 76, 123.

⁶³ Ibsen 1949, s. 33.

og som derfor begyndte at spejde efter noget nyt politisk, hvilket førte ham til NSU.⁶⁴

Hvad angår SS-hvervningen angriber historikerne Claus Bundgård Christensen, Niels Bo Poulsen og Peter Scharff Smith i deres værk om de Østfrontfrivillige disse efterkrigsforestillinger, idet de viser, at op imod 75% kom fra nazistiske miljøer. Når nationalsocialisterne ønskede såvel regering som demokratiet smidt på historiens mødding, er der ingen grund til at tro på, at de pludselig stolede på regeringens ord omkring hvervningen. Oveni oplevede de SS-frivillige at blive udstødt og chikaneret straks fra 1941.⁶⁵ På den baggrund var Ibsens (eventuelle) følelse af vanære i april 1940 primært et tilskud til nationalsocialistens generelle foragt for regeringen og det parlamentariske system.⁶⁶

Modstandsbevægelsen

“Sovjets krig var deres [de danske kommunisters, HL] krig.”⁶⁷ De danske kommunister samarbejdede på Moskvas bud med besættelsesmagten indtil 1941 og gik derpå til modstand, ligeledes på sovjetisk ordre. Når Ibsen således så kommunisterne som Stalins marionetter, lå fronten ikke kun i øst, men også på dansk grund. Hvor de tidligere SS-frivillige distancerede sig fra kollaboratørkorps i Danmark som ET og HIPO, forsøgte Ibsen altså tværtimod at fremstille modstandsbekæmpelsen herhjemme *i sammenhæng* med de østfrontfrivilliges krigsindsats – som om der var én front. Netop denne legitimering krævede, at han fik gjort hele modstanden til et bolsjevikisk foretagende under Moskvas totale kontrol. Følgelig er Ibsens opfattelse af modstandsbevægelsen, at den udover indslag af rendyrkede kriminelle elementer var begyndt og organiseret af kommunisterne. Hardrup følger generelt trop i disse betragtninger.⁶⁸

Da det tyske nederlag forekom uundgåeligt, greb “den kommunistiske terror” om sig samtidig med, at BBCs propaganda formåede at stemme den nationale ungdom positiv overfor kommunisterne og fik den til at gøre fælles sag med dem. I Ibsens udlægning var borgerlige

⁶⁴ Hardrup 1973, s. 73, 75, 79.

⁶⁵ Bundgård Christensen m.fl. 1998, s. 39, 351.

⁶⁶ Denne vanære-følelse var almindelig i officerskorpset og bidrog til at få nogle danske officerer over i DNSAP og nogle af dem senere over i SS. Se Bundgård Christensen m.fl. 1998.

⁶⁷ Ibsen 1949, s. 36.

⁶⁸ Hardrup 1973, s. 131, 134.

modstandsfolk på den måde en slags nyttige idioter, der vildførte og uvidende hjalp Sovjetunionen med at indfri de verdensrevolutionære mål.⁶⁹

Samtidig var det Ibsen magtpåliggende at få vist (via *Besættelsestidens Fakta* formentlig), at samarbejdsregering, konge og politi bekæmpede modstandsbevægelsen, hvad der får Ibsen til at mene, at det var legitimt at betragte modstanden som landsskadelig – og dermed kunne hans egen og kammeraternes virksomhed imod modstandsgrupperne ikke være landsfærdig.⁷⁰ Det svarer til Frikorpsfolks påstand om blot at have fulgt regeringens opfordringer til at melde sig til tysk krigstjeneste. Og det er tillige en lignende negligering af stemningen uden for det nazistiske miljø. Mod besættelsens slutning var befolkningsflertallet og efterhånden det meste af det politiske og økonomiske establishment blevet modstandssympatisører – netop da gik Ibsen og konsorter ind i modstandsbekæmpelsen for den tyske besættelsesmagt og med helt andre metoder, end dansk politi havde anvendt.

Miniborgerkrigen

Både Haaeman, Ibsen og Hardrup var af den mening, at de illegale begyndte terroren.

Haaeman forklarer, at modstandsbevægelsen fra London havde fået ordre på at skabe uro og kaos, så besættelsesmagten gjorde gengæld og fik skylden for uroen. "Vi fra det uniformerede HIPO blev en kæp i hjulet, fordi vi søgte at opretholde ro og orden ... dermed begyndte snigmordene og overfaldene på os. Og så var kædereaktionen sat i gang. Gengæld på gengæld."⁷¹ Mekanismen er korrekt, baggrunden stærkt diskutabel, men mest interessant er det, at Haaemans indsigt logisk må implicere, at HIPO gjorde gengæld. Det afviser han dog senere.

Hvad angår mekanismerne i eskaleringen af miniborgerkrigen demonstrerer Ibsen sit fortsatte ideologiske tilhørsforhold, i og med han ikke bare vil placere ansvaret for igangsættelsen af "terror" hos kommunisterne, men også vil dementere, at terroren udsprang af nazismen, af "vor ideologi og livsanskuelse" – det var tværtimod Ibsen og hans kolleger, der blev tvunget til at anvende "kommunistisk prægede metoder."⁷²

⁶⁹ Ibsen 1949, s. 13, 38.

⁷⁰ Ibsen 1949, s. 43–45.

⁷¹ Haaeman 1990, s. 192.

⁷² Ibsen 1949, s. 39, 43.

Voldshandlingerne fra nazistisk side var forsvar, og længe, hævder Ibsen, forholdt han og kammeraterne sig passive. Mens “mere end 100 af vore meningsfæller” blev skudt mellem september 1943 og september 1944, stoledе nazisterne på dansk politi og fulgte departementschefernes og politikernes opfordringer. Likvideringerne gik ikke ud over stikkere, 70% var nationalsocialister, skriver han og peger på, at nedskydningerne begyndte før danskere blev ansat i Gestapo, en – i øvrigt forkert – påstand, han bruger til at underbygge sin pointe om, at modstandsbevægelsen satte terror-eskaleringen i gang.⁷³

Hvorfor gennemførte modstandsfolkene da likvideringer? Ibsens påstand er, at de ikke kun var kommunister, de var også “rovdyr” – altså en tendens til ligesom i billedet af Sovjetunionen at se modstandsbevægelsen som både en ideologisk fjende og som rene barbarer. De illegale var drevet af trangen til at gøre “anderledestænkende” fortræd.⁷⁴ At nazister kunne afbilde sig som “anderledestænkende”, som en truet minoritet, er frapperende nazisternes egen erklærede intolerance taget i betragtning. Men det var næppe kun en provokation. Allerede under krigen karakteriserede Axel Høyer nazisterne som anderledestænkende i sine antikommunistiske radioforedrag.⁷⁵

Meningen med at bruge dette udtryk var såvel hos Ibsen som hos Høyer at normalisere sig og indtage en offerrolle. Det ses tydeligt, når Ibsen om nazisterne skriver, at de “... var blot mennesker, som grundet livsopfattelse og national overbevisning havde pådraget sig de internationale kommunisters sindløse had. Ikke disse menneskers optræden eller handlinger, men en uansvarlig illegal presses hensynsløse hetz, ophidsede befolkningen imod dem, og muliggjorde plyndringerne og likvidationerne.”⁷⁶ Ibsen konstaterer videre, at der i Norge fandt 50 likvideringer sted (Det korrekte tal er ca. 65), i Danmark 400.⁷⁷ Han bruger forskellen til at fremmane billedet af en vild og blodig dansk modstandsbevægelse. Her kommer en mere personlig vinkel ind: “Fle- re af mine personlige bekendte faldt således for dette [sic] vildskab,”

⁷³ Ibsen 1949, s. 43, 49, 70. If. Stefan Emkjær: *Stikkerdrab*, 2000, s. 17 fandt der indtil 1.9.1944 69 likvideringer sted – langt fra alle de nedskudte var nazister. Lundtofte, 2003, s. 83ff.

⁷⁴ Ibsen 1949, s. 47f, 52.

⁷⁵ Lundtofte 2008, s. 45.

⁷⁶ Ibsen 1949, s. 48.

⁷⁷ Ibsen 1949, s. 50.

uden at de ifølge Ibsen var stikkere, ligesom SS-hustruer blev angrebet. "Det må skabe ondt blod ..." ⁷⁸

Ivang Haaeman skriver om modstandsgruppernes likvideringer og lader blodtørst og fejhed karakterisere de illegale: "Hver morgen når man gik på arbejde, vidste man ikke om man kom levende hjem igen." ⁷⁹ Når Haaeman ligesom Ibsen bliver mere personlig i forbindelse med omtale af likvideringerne, kan det, trods fordrejninger og isolering af ansvaret for volden hos de illegale, tolkes som udslag af de forhold, de så sig selv agere under i 1944–45.

"Og så blev jeg medlem af Hipokorpset"

Palle Hardrup beskæftiger sig også med angrebene og påstår som Ibsen, at nazisterne var forsvarsløse. Derfor gik en del af Københavns SA ind i kampen, bl.a. ved indtræden i HIPO. Hardrup betegner samtidig sin vej ind i HIPO som tilfældig. Men inden for hans egen kontekst – nazister i selvforsvar – var det ganske logisk, at det blev HIPO. ⁸⁰

Vold og likvideringer er også dække for Ibsen, når han skal retfærdiggøre sit virke. Med politiets fjernelse i efteråret 1944 forsvandt den sidste beskyttelse af nazisterne ifølge Ibsen, og nu "... iværksattes modforanstaltninger og dannedes politimæssige undersøgelsesafdelinger fra danske nationalsocialisters side." Videre spørger han retorisk: "Troede man at kunne angribe uden ophør uden at møde forsvar eller modangreb? ... Det kunne vi ikke, det var for uhyrligt ... Man bør ej heller glemme, at svigte vor overbevisning kunne vi heller ikke. Netop det ville jo have været landsforræderi eller faneflugt ... Vi vidste, at kommunismens sejr var Danmarks nederlag." ⁸¹ Dette er i kort form Ibsens individuelle grundfortælling om idealisten, der blev tvunget til forsvar. Med dette selvbillede vil han, som vi skal se nærmere på senere, også appellere til læseren.

"En fridag ringede det på døren, udenfor står der en, som jeg godt kendte ude fra Kastrup Lufthavn." ⁸² Ivang Haaeman er ikke ødsel med datoangivelser, men hans hjemkomst fra tjenesten i OT må have været omkring midten af november 1944. Kort tid efter blev han ansat som våbeninstruktør i Kastrup og derpå som vagtkommandør ved nogle ba-

⁷⁸ Ibsen 1949, s. 51.

⁷⁹ Haaeman 1990, s. 200f.

⁸⁰ Hardrup 1973, s. 129, 131.

⁸¹ Ibsen 1949, s. 52.

⁸² Haaeman 1990, s. 189. For det følgende samme s. 190ff.

rakker med flymotorer i Avedøre. Nu, på Haaemans fridag en ukendt dato, foreslog hans tidligere kollega ham at køre patruljevogn i et nyt politikorps. “Og så blev jeg medlem af Hipokorpset ... Jeg var vildt begejstret!”

Haaeman tegner et billede af HIPO som kan genfindes i mange af hans kammeraters forklaringer til politiet efter kapitulationen: At han ikke vidste, at de afsatte danske politifolk var ført til Tyskland; at han fik at vide, at HIPO var et rent dansk korps, hvilket han kraftigt pointerer flere gange; at det var oprettet af dansk politi og ledet af danske politifolk; at HIPOs arbejde var at “beskytte dansk liv og ejendom og holde ro og orden. Det betyder, at Haaeman beretter om husspektakler, kriminalitetsbekæmpelse og korpsets indsats i redningsarbejde ved Den Franske Skole 21. marts 1945. HIPOs egentlige virksomhed, sabotagebekæmpelsen, negligeres. Haaeman hævder, bakket mere ukonkret op af Hardrup, at korpset havde langt færre folk end det mandskab på 6–700 som ofte antages i litteraturen, hvilket i øvrigt bekræftes af nyere studier.⁸³ Men i modsætning til Haaeman understreger Hardrup, at HIPO kun befattede sig med modstand, ikke med kriminalitet.

Det er i *Forrådt ungdom* meget vigtigt for Haaeman at overbevise sin læser om, at HIPO var dansk og ikke tyskledet, og at korpsets efterkrigsry er uretfærdigt. Han understreger mere end en gang, at HIPO skulle opretholde samfundsordenen – “Og hvem var så de værste til at forstyrre ro, orden og lovlige fornuftige tilstande? Selvfølgelig sabotørerne. De blev da også af den største del af befolkningen betragtet som gemene terrorister, men det er der få som tør indrømme i dag.”⁸⁴ Det var måske en træffende karakteristik for holdningen i 1942, men ikke i vinteren 1944–45.

En del af hans bestræbelser på at rense HIPO er desuden en afvisning af beretninger af modstandsfolk, bl.a. af “Uffe” Hugo Horwitz om en hændelse omkring marts 1945. Haaeman deltog angivelig som chauffør i eftersætningen af en lille lastbil, i hans udlægning et ganske udramatisk rutinetjek. “Uffe” oplevede situationen fra lastbilens førerhus som farlig og med skudveksling. De to berettere er blot enige om, at lastbilen til sidst stod forladt.⁸⁵ Haaeman kommenterer indirekte

⁸³ Haaeman 1990, s. 191, Hardrup 1973, s. 133. Niels Green: *HIPO-korpset 1944–45*, speciale, Københavns Universitet, 2009, bekræfter, ligesom min egne undersøgelser, det relativt fåtallige HIPO-personel.

⁸⁴ Haaeman 1990, s. 193.

⁸⁵ Haaeman 1990, s. 196–198. Hugo Horwitz og Knud Rasmussen: *Profession: Sabotør*, 1983, s. 139–141.

gruopvækkende rygter, f.eks. forklarer han, hvorfor HIPO i visse tilfælde åbenbart kørte rundt med lig af fundne likviderede i bagagerummet eller ligefrem på kølerhjelm (Pga. ligstank)! Han er ikke noget troværdigt vidne. Det viser sig, når han afslører, at han var chauffør på en vogn, hvor HIPO-overvagtimester 501 var leder. Manden med nr. 501 var Ejnar Robert Wahlberg Andersen, der henrettedes under retsopgøret for en række drab.⁸⁶ Haaeman hævder også, at han hindrede korpsets brodne kar i at mishandle fanger.⁸⁷ Det er en apologiklassiker, at der skete overgreb, men at de anstændige standsede udskejelser.

Hardrup giver et noget andet billede af HIPO end Haaeman: Han skriver, hvad der var korrekt, at det var underlagt SS, og at "Korpset havde stående ordre til at angribe og nedkæmpe undergrundsbevægelsen ..."⁸⁸ Hardrup mener, at HIPO kæmpede med fanatisme til det sidste. "Vi ventede ingen pardon og gav derfor heller ingen."⁸⁹ Meningen var at holde kommunisterne nede, indtil englænderne eller amerikanerne nåede frem og garanterede Danmarks forbliven i den vestlige verden. Sådan kunne han indirekte bryste sig af HIPOs indsats.

Haaeman skriver, at der kørte nogle civile HIPOer "rundt og lavede ravage i foretagendet."⁹⁰ Han hævder stålsat, at han intet anede om dem før efter krigen, men vedstår kun, at han så dem på Politigården. Haaeman gør på den led de civile HIPOer, dvs. ET-folk som Ibsen, ansvarlige for ugeringerne, som han dermed ikke selv behøvede tage ansvar for eller konkretisere.

Antikommunistisk konspiration?

Netop Ibsen beretter, at han i oktober 1944 under indtryk af den Røde Hærs fremmarch begyndte at deltage i organisationen af forberedelser, der skulle skabe grundlaget for en samlet modstand mod de danske og russiske kommunister efter den ventede invasion.⁹¹ Han sigter med al sandsynlighed til sin virksomhed i Irmergruppen, der, oprettet, trænet og ledet af Abwehr, skulle gå i aktion bag fjendens linjer efter en eventuel invasion eller tysk kapitulation. Formålet var således det samme

⁸⁶ Frank Bøgh: *De dødsdømte*, 2005, s. 195–197.

⁸⁷ Haaeman 1990, s. 198, 204, 232.

⁸⁸ Hardrup 1973, s. 131f.

⁸⁹ Hardrup 1973, s. 133f.

⁹⁰ Haaeman 1990, s. 191.

⁹¹ Ibsen s. 53.

som med de senere såkaldte varulvegrupper. Ibsen var den daglige leder af Irmergruppen.

Ibsen hævdede imidlertid, at der ikke kun var tale om et tysk-nazistisk foretagende, for danske militære kredse betragtede det også som sandsynligt, at Danmark kunne blive genstand for en sovjetisk invasion. Dette førte ifølge Ibsen til, at der “Noget senere sluttedes overenskomster med forskellige danske militærorganisationer, som var rede til at samarbejde, hvis en sådan situation opstod.”⁹²

Denne vidtrækkende påstand florerede i landssvigermiljøet og i fængslerne. Jørgen Børge Lorentzen, der som Ibsen havde ledet en civil ET-gruppe med angiveligt 600–800 anholdelser på generaliebladet henover vinteren 1945, præsenterede en kæde af påstande under politiforhørene, som sivede ud i offentligheden. Rygterne handlede om udstrakt samarbejde vendt imod de danske kommunister mellem på den ene side tysk politi og ET/HIPO og på den anden side dansk politi over og under jorden, militær, politikere, industriere og borgerlige modstandsgrupper. Lorentzen formåede at udvikle rygterne, væve dem sammen i mønstre og – ved første øjekast – forlene dem med mere troværdighed end andre anklagede eller landssvigerdømte var i stand til. Den socialdemokratiske justitsminister Niels Busch-Jensen, der havde været en af arkitekterne bag modstandsbevægelsens forberedelse af retsopgøret, besluttede i efteråret 1948 at nedsætte en domstolskommission, der fik til opgave at undersøge rygterne.⁹³ Reelt handlede det om at få dem aflivet én gang for alle. For som det hedder i justitsministeriets afsluttende pressemeddelelse 30. juni 1949 om kommissionens arbejde, havde formålet for det første været at undersøge rygterne og deres grundlag. For det andet var det, hvis der *ikke* var noget grundlag for dem, udtrykkeligt hensigten at forhindre, at rygterne kom frem igen på et tidspunkt, hvor en undersøgelse af dem ikke mere ville være mulig. Tilsyneladende var der ikke kød på en eneste af Lorentzens mangfoldige påstande. Kommissionen afviste dem alle.⁹⁴

Tilbage til efteråret 1944, hvor Irmergruppen under navnet Schiølergruppen – efter Ibsens dækningsnavn – indgik i ET og i modstandsbekæmpelsen. Ibsen giver en forklaring på, hvordan varulvegruppen så at sige

⁹² Ibsen s. 53.

⁹³ Kommissionen er kort beskrevet i Ditlev Tamm: *Retsopgøret efter besættelsen*, 1984, s. 355. Også strejft i Erik Haaest: *Hipofolk. Lorenzengruppen – Danske terrorister i Nazitiden*, 2007. Om Lorentzen: *Gads leksikon hvem var hvem*, 2005, s. 239f.

⁹⁴ Rigsarkivet, Justitsministeriets 6. Kontor, Lorentzenkomm. pk. 115, Justitsministeriet meddeler ... 30.6.1949.

blev aktiveret før tid: "I oktober 1944 blev igen personlige bekendte af mig og mine kammerater, der var mennesker, der overhovedet ikke deltog i politisk arbejde, truet på livet. Vi beskyttede disse mennesker, og efter at have holdt vagt hos dem i nogen tid, undersøgte vi selve truslerne, hvem der stod bag osv. Dette resulterede i afsløring af den pågældende likvideringsgruppe, og dermed var vi kommet i et politimæssigt undersøgelsesarbejde, der fik til formål at forebygge yderligere mord og overfald på vore meningsfæller."⁹⁵ Ibsen skal i øvrigt selv have været et likvideringsobjekt for Holger Danske.⁹⁶

Når Ibsen beretter om overgangen fra venteposition til aktiv bekæmpelse af modstandsgrupperne, er det stadig beskrevet inden for hans apologetiske ramme, i og med han udlægger det som en tvangssituation, der udviklede sig til forebyggelsesarbejde. På dette sted kan det nok være værd at fastholde, at forebyggelse a la Schiølergruppen ville sige snesevis af anholdelser, mishandlinger og 15 drab.⁹⁷

Det er helt i tråd med denne konstruktion omkring Schiølergruppens "påtvungne" anti-modstandsarbejde, at Ibsen hævder, at gruppen ikke ville indgå i det tyske politi af politiske grunde, og tyskerne derfor lagde gruppen hindringer i vejen.⁹⁸ Det er en lodret forkert udlægning, i og med ET arbejdede for besættelsesmagten, som også sørgede for lønningsposerne. Ibsen vil skabe et modsætningsforhold til tyskerne og deres politi for at understrege sin egen nationale dagsorden.

Ofre og syndebukke

I Ibsen, Haaeman og Hardrups forestillingsverden måtte regeringen, staten og magthaverne med tyskernes nederlag skyde ansvaret fra sig og over på SS-frivillige, HIPO-folk m.fl. De måtte bøde for samarbejdspolitikken, selv om de var de små fisk, der blot havde fulgt regeringens opfordringer og i øvrigt havde kæmpet for deres land mod kommunismen med åbent visir.

Hardrups udlægning er ikke så langt fra mange nutidige vurderinger: modstandsbevægelsen bekæmpede nok tyskerne men især samarbejdspolitikken, og det var de illegale, der fik sat regeringen og tyskerne op mod hinanden, og det var dem, der tvang politikerne væk, ikke

⁹⁵ Ibsen 1949, s. 53.

⁹⁶ Peter Birkelund: *Holger Danske*, 2009, s. 372, 378.

⁹⁷ *Gads leksikon hvem var hvem* 2005, s. 175.

⁹⁸ Ibsen 1949, s. 54.

tyskerne. Derfor skulle modstanden og politikerne svejses sammen. “Prisen blev de danske nationalsocialister på et fad.”⁹⁹

Når de i deres selvbillede var ofre og syndebukke for opportunistiske politikere (Hvilket i øvrigt helt svarer til nazisternes billede af parlamentarisme og politikere også før 1945) bestod en central del af defensoratet i at påvise bedraget og derved fratage retsopgøret legitimitet. For hvis ikke det var landsforræderisk at samarbejde de første krigsår, hvorfor skulle det så være det senere, spørger Ibsen og Haaeman? Og hvis politi, militær, politikere, industriejere og borgerlige modstandsgrupper mod besættelsens slutning indgik aftaler med tysk politi og ET/HIPO mod kommunisterne, som Ibsen, sekunderet af Jørgen Lorentzen og en del flere, hævdede, hvordan skulle man så kunne dømme dem og deres kammerater?

Her er der tale om et generelt billede af dybt uretfærdig justits. Men *Til eftertanke* viser også tegn på, at Ibsen var ude i en individuel redningsindsats, når han gentager sin påstande og erklærer, at alle anklagerne var opspind. Derfor burde “... retsforfølgelsen mod os [tages] op til fornyet overvejelse.” Ibsen vedstår, at kampen var ubønhørlig: “... men vi har ingen af de brutale, bestialske, forbryderiske og forræderiske laster, som pressen og offentligheden søger at tillægge os. Vi er ikke forbrydere, har aldrig været forbrydere og bliver det aldrig.”¹⁰⁰ Det kunne Ivang Haaeman også skrive under på. Ibsens slutpointe er, at retsopgøret er uretfærdigt, eftersom begge parter var grusomme. Såfremt det i hans optik illegitime opgør skulle fortsætte, var det for ham et vidnesbyrd om, at Danmark var inficeret af kommunisme.¹⁰¹

Forsøgene på at fratage retsopgøret legitimitet hjalp ikke Ibsen, der henrettedes 25. november 1949. Lorentzens fantasifulde rygtespredning hjalp heller ikke. Han var allerede skudt, da Lorentzenkommissionen afleverede sin endelige rapport i juni 1949. HIPO-manden William Carl Rasmussen, der skrev pjecen *En død anklager* fik heller intet ud af at hævde, at han var udsat for et justitsmord, og at han var blevet meget groft mishandlet af faderen til den unge journalist, han dødsdømtes for at have dræbt i februar 1945.¹⁰² Haaeman er også ude med en konkret og harsk kritik af retsopgøret. Han skulle være blevet mishandlet

⁹⁹ Hardrup 1973, s. 145.

¹⁰⁰ Ibsen s. 55.

¹⁰¹ Bryld og Warring 1998, s. 111 mener, at revisionisterne rettede skytset mod *både* kommunismen og retsopgøret, som de så som udtryk for kommunistisk politik. Ibsen 1949, s. 63.

¹⁰² William Carl Rasmussen: *En død anklager*, 1949.

under sin internering på Maglegårdsskolen i Gentofte. Han fik 12 års fængsel.¹⁰³

Selvbilleder

Via Ibsens, Haaemans og Hardrups legitimeringsstrategier er det muligt at identificere grundelementer i deres selvbilleder.

For det første ville Ibsen og Hardrup som andre HIPO-folk og ET-terrorister eller som DNSAPs detroniserede partifører Frits Clausen insistere på, at de var idealister og patrioter, der satte alt på spil for fædrelandet. Deres i efterkrigstiden frugtesløse krav på at være gode danskere var også motiveret af anklagen imod dem – de kunne ikke acceptere at blive gjort til landsforrædere.¹⁰⁴

For det andet er det tydeligt, at de alle vil afvise efterkrigstidens afviger-forestillinger og populæropfattelse af HIPO og ET. Ibsen ville ikke finde sig i at blive stemplet som undermåler, uds kud og psykopatisk tilfælde. Kontrasten mellem afviger-figuren og Ibsens selvforståelse er enorm, og *Til eftertanke* kan læses som en reaktion på det billede af små, defekte mennesker i store støvler, som bl.a. retspsykiater Max Schmidt lancerede i medier og bøger – samme Schmidt, som mentalundersøgte Ibsen.¹⁰⁵

Ivang Haaeman er pikeret over efterkrigstidens syn på det uniformerede HIPO som terroristisk og morderisk. Når han forsøger at rehabilitere korpset til et lov- og orden-organ, retfærdiggør han også sin egen indsats. Desuden anvender han en afgrænsningsstrategi: Ligesom Ibsen søgte at distancere sig fra Petergruppen ved at udlægge dem som de virkelige terrorister, afgrænser Haaeman sig selv og de andre gode HIPOer fra korpsets brodne kar ved at nævne en notorisk skydegal kollega eller Jørgen Lorentzen og hans kæreste, "Nattens dronning" Anna Lund, som Haaeman blev rådet til at holde sig fra på Politigården. Ved at isolere sig fra disse kolleger stiller han sig i positivt lys.¹⁰⁶ Det samme kan ses hos Hardrup, der også hævder, at det uniformerede HIPO ikke havde med forhør af anholdte at gøre.¹⁰⁷ Endelig er det illustrativt for hele Haaemans selvbillede, at han ville have søgt ud af HIPO. Det var på råd fra en ældre kollega: "For dig er det bare et job. Men for os

¹⁰³ Haaeman 1990, s. 202, 205, 208–211.

¹⁰⁴ Hardrup 1973, s. 150f. Lauridsen 2003, s. 29–31.

¹⁰⁵ Schmidt 1946, s. 459ff. Nissen 2001, s. 84.

¹⁰⁶ Haaeman 1990, s. 203f.

¹⁰⁷ Hardrup 1973, s. 132.

andre bunder det dybere,¹⁰⁸ betroede kollegaen Haaeman – eller også er det snarere, hvad Haaeman ønsker skete. Han fortæller, at han fik afslag, og det var angivelig medfølgende samme besked som kan læses i talrige forhør af HIPO-folk: Der var kun én vej ud af HIPO, og det var med benene først. Troværdigheden af hans beretning er svag her, ikke mindst da han gør K.B. Martinsen til HIPOs sidste chef. Det var han aldrig, og derfor kan han heller ikke have tilladt Haaeman at udtræde af HIPO, sådan som Haaeman hævder. Derfor virker det som om, han konstruerede detaljer for at kunne fastholde billedet af sig selv som en overlever uden politiske aktier i miniborgerkrigen og som et offer. Det gælder især hans beskrivelse af internering med mishandlinger og et bunduretfærdigt retsopgør, hvor Haaeman vil have udtalt, at han ikke var nationalt sindet. “Nød, sult, arbejdsløshed, elendighed og så dette var, hvad Danmark hidtil havde budt mig.” Haaeman fandt tydeligvis identitet i at være det evige underklasse-offer, der alligevel formåede “at vise de sataner.”¹⁰⁹

Det er hér de tre revisionistiske beretningsskrivere og deres kammerater mødes på tværs af sociale skel, ideologiske drivkræfter og erfaringer, nemlig i konsensus om efter 1945 at være blevet forrådt af politiske vindbøjtler og ofre for et kompromis mellem politikere og modstandsbevægelse, der “pludselig” gjorde SS-tjeneste og modstandsbekæmpelse til landsforræderi. Denne Prügelknabe-identitet udgør et tredje vigtigt element i deres selvforståelse.

“Jeg havde aldrig selv kommandoen, passede bare min kørsel og min vogn.”¹¹⁰ Sådan skriver Haaeman, og det er udtryk for en selvforståelse som det lille hjul, der blot udførte sit rutinearbejde i det store maskineri. Dette selvbillede tillader Haaeman at se sig som et offer for modstandsbevægelsens angreb. Synet på en blodtørstig undergrundsbevægelse deles af Ibsen og Hardrup og muliggør, at de kan portrættere sig som idealistiske anderledestænkende, der udsat for kommunistisk vold tvinges i kamp. Denne opfattelse af at være ofre for en tvangssituation er et fjerde element i deres selvbilleder.

Et femte element finder man deri, at i særdeleshed Ibsen betragtede sig selv og sine nazistiske kammerater som den ægte antikommunistiske avantgarde, der aldrig lod sig gribe af hverken frygt eller opportuniste. De anså sig selv for at have kæmpet en livsvigtig “skæbnekamp”

¹⁰⁸ Haaeman 1990, s. 207.

¹⁰⁹ Haaeman 1990, s. 226, 232f., 237 (citater).

¹¹⁰ Haaeman 1990, s. 192.

ved fronten i øst og fortsat den på dansk jord. Urokkeligheden gav styrke og blev siden bekræftet af den kolde krig, men den sendte dem også i fængsel: "... vor egentlige brøde er, at vi for tidligt forstod, hvad flertallet desværre ikke forstod, den kommunistiske trusel."¹¹¹ Det er set mange gange før og siden, at en sådan selvforståelse af at være del af et klartseende, men forfulgt mindretal, i ekstremistiske politiske miljøer ikke bare fungerer som kit, men også kan forstærke gruppen og den enkeltes bevidsthed om at have ret. Derfor er det måske ikke så overraskende, at Ibsen demonstrerer stor tillid til historien. Den ville nemlig fortælle om den "skæbnekamp mellem øst og vest, som 2. verdenskrig i virkeligheden var, men også om de frygtelige følger kommunismens sejr fik."¹¹² Historien ville demaskere kommunisternes bedrag, ikke fordømme samarbejdspolitikken og heller ikke påstå, at Danmark var i krig med Tyskland, og den ville påvise, at regeringspartierne fordømte voldshandlinger, mente Ibsen.¹¹³ Om disse forhold kører debatten på 66. år. "En objektiv historieskrivning," som Ibsen ser frem til, har dog endnu til gode at leve op til hans forventninger om, at han og hans kammeraters holdning og indsats ville blive sat "i en ganske anden belysning."¹¹⁴

Trods de konstruerede elementer i disse selv billeder, trods efterrationaliseringer, ønsketænkning, virkelighedsfornægtelse eller direkte løgn, er det vigtigt at fastholde, at der eksisterer en kerne af overbevisning i Ibsens og Hardrups antikommunisme. At de faktisk mener, hvad de skriver, ses af den verbale og tolkningsmæssige kontinuitet og af tilliden til historien. Skræller man de ensidige beskyldninger mod modstandsbevægelsen af, er der heller ingen tvivl om, at Ibsen og Hardrup samt Haaeman, da han var kommet ind i HIPO, tilhørte et miljø under angreb. Tilsvarende er det i sammenligning med lignende HIPO-biografier i sin essens et korrekt billede, når Haaeman præsenterer sig som et barn af underklassen, der så på verden og krigen fra et sted, hvor han ikke skyldte nogen noget.

Man kan spørge, hvorfor de overhovedet skrev? Som nævnt er der træk hos Ibsen, der peger på, at han forsøgte på at redde sig.¹¹⁵ Der er heller ikke tvivl, om at jo stærkere overbevisningen om egen uskyld er,

¹¹¹ Ibsen 1949, s. 10.

¹¹² Ibsen 1949, s. 60.

¹¹³ Ibsen 1949, s. 61 citerer fra Alsing Andersens cirkulære 2.9.1943. Alkil 1945–46, s. 1532f.

¹¹⁴ Ibsen 1949, s. 61.

¹¹⁵ Også her er der tale om et generelt træk, se Bryld og Warring 1998, s. 102.

desto større er også trangen til at tilkendegive det. Men først og fremmest demonstrerer Ibsen, Haaeman og Hardrup med deres bøger et behov for at gøre deres handlinger alment forståelige og forklarlige.

Det viser en interessant passage i *Til eftertanke*, hvor selvbillede og apologi flyder sammen: Ib Gerner Ibsen skriver, at ingen havde noget at lade hinanden høre, hvad angår den danske miniborgerkrig. Han generaliserer:

“Påpeger man så handlinger foretaget af nationalsocialister under besættelsen, har man i og for sig ret. Der er benyttet selvsamme midler som modparten anvendte. Dybere set [sic] havde vel ingen på vor side nogen moralsk ret til at anvende forbryderiske fremgangsmåder, end ikke i forsvar, uanset hvor stærkt sådanne anvendtes i angrebene imod os, men til vort forsvar må anføres dette ene: Vi er kun mennesker, og vi har kun forsvaret os som mennesker. Tiden var forvirret, og ingen tænkte mere helt normalt. Og glemmes bør det ikke, at det ikke var os, der fremtvang disse tilstande. Andre kredse, først og fremmest kommunistiske, fremtvang dem, og det var dem, der bestandigt førte an i angreb, vi måtte forsvare os imod.”¹¹⁶

Her er i koncentreret form Ibsens apologi, hvor det ikke så meget er glidningen fra det fælles ansvar for volden til endnu en beskyldning mod kommunisterne, der er det centrale. Det interessante er, at det, der på overfladen ligner en indrømmelse af terror, implicerer, at *enhver* ville kunne reagere på den måde. For med sit “Vi er kun mennesker” siger Ibsen til læseren: “Du kunne og ville gøre det samme.” Dertil føjer han en ekstern magt, nemlig “tiden”, som ikke var normal og dermed står som medskyldig i udviklingen. Ibsen konstruerer således to rammer, der skal få læser og offentlighed til at forstå ham og hans kolleger.

Det er præcis denne form for retfærdiggørelse, den tyske socialpsykolog Harald Welzer peger på som en vigtig faktor, når SS- og politifolk afbildede sig som pligttro soldater, der legitimerede deres medvirken i masseforbrydelser som et produkt af krigen og ordrerne fra deres overordnede. Pointen er, at ugerningerne dermed bliver uafhængige af gerningsmanden, noget han ingen indflydelse havde på (“Der var jo krig”) og som enhver anden også ville have udført – en læser f.eks. Hertil kommer, at bøddelen forvandles til et offer.¹¹⁷

HIPOerne og ET-folkene måtte over for offentligheden, men også over for sig selv forklare, at de var fortsat og havde intensiveret deres

¹¹⁶ Ibsen 1949, s. 42.

¹¹⁷ Harald Welzer: *Täter*. Frankfurt a.M., 2005, s. 12f.

engagement i tysk interesse og imod modstandsbevægelsen til den bitre ende – at de ikke stod af i modsætning til *Kridtstregens* Bertel og Hardy. Hér har Harald Welzer endnu en relevant pointe. Men først et forbehold: Man kan ikke uden videre overføre *Täter*-forskningens teori og metode på danske forhold – så har man hverken forstået det besatte Danmark eller forholdene østpå, for de tyske okkupanter agerede inden for væsensforskellige politiske kontekster og sociale virkeligheder. Alligevel er der generaliserbare resultater at hente fra Welzer. Han viser, hvorfor midaldrende politifolk og familiefædres kunne fortsætte med at udføre masse mord, nemlig fordi “... ein späterer Ausstieg aus dem Geschehen deswegen schwieriger ist als einer, der ganz zu Anfang stattfindet, weil die Handelnden sich dann eingestehen müssten, einen Fehler gemacht zu haben, indem sie zunächst eingewilligt haben. Die damit verbundene kognitive Dissonanz wird am besten dadurch vermieden, dass man an der ersten Entscheidung festhält.”¹¹⁸

Efter krigen er tacklingen af kognitive dissonanser også et nøgleord. Ligesom det var svært at desertere, sige stop undervejs, var det også vanskeligt at træde ud af møllen efter 1945 – i så fald ville det jo indebære en indrømmelse af, at handlinger og holdninger havde været forkerte, at man havde begået en fejl, som Welzer skriver. Og det var naturligvis sin sag at indrømme det. Ikke mindst når man sad og ventede på eksekveringen af en dødsdom.

Man kan straks indvende, om disse dissonanser overhovedet eksisterer, for det indebærer, at en terrorist som Ib Gerner Ibsen var bevidst om, at han havde begået noget grundlæggende forkert – han der betragtede sig som uskyldig og som syndebuk. Min pointe er, at læsningen af *Til eftertanke* viser, at en mand som Ibsen faktisk godt var klar over, at han havde overtrådt grundregler, også i krig, ved at begå mord og terror.¹¹⁹ Det skal ikke tolkes som udtryk for egentlig anger, men kognitive dissonanser manifesterer sig som et stort behov for at forklare sig, legitimere holdninger og handlinger samt korrigere omverdenens syn og præsentere “den sande historie”, ikke mindst. Det er det, der grundlæggende kan afkodes i erindringskrifterne, i deres tilblivelse og i deres eksistens.

¹¹⁸ Harald Welzer: Wer waren die Täter? Gerhard Paul (red.): *Die Täter der Shoah*, Göttingen, 2002, s. 247.

¹¹⁹ Hos Henning Brøndum, der ellers gav den som iskold terrorist i medierne, kan man i erindringskitser finde tegn på vanskelighederne med at komme overens med rollen som snigmorder. Se Henrik Lundtofte: SS'er og terrorist – Henning Brøndum. John T. Lauridsen (red.): *Over streger*, 2007, s. 146–149.

Kontinuiteter

Berlingske-journalisten Rauer Bergstrøms planer om en bog om den tidligere SS-frivillig, ET-mand og medlem af Petergruppen Henning Brøndum rejste som nævnt indledningsvist megen kritik. Mogens Fog fandt bogprojektet forargeligt. Forlaget standsede udgivelsen. Kriminaloverbetjent Bramsgaard, som var Bergstrøms kontakt og den mand, der dagligt arbejdede med sagen mod Brøndum, forklarede at han havde medvirket som et led i en bred oplysning om terroristerne og nazisterne, hvor viden skulle forhindre gentagelser. Men der var netop ikke interesse for at vide mere. Aviserne krævede bogen standset, og *Aftenbladet* tilkendegav, at journalisten Bergstrøm heller ikke var den rette til at beskrive Brøndum. Det var et job for psykiatere, for landssvigerne var afvigere og psykopater. Virakken om Brøndum-bogen er simpelt hen et snit ind til kernen af det dominerende syn på landsforræderne i efterkrigsårene – de var afvigere, og så skulle der ikke siges mere om den sag. Bergstrøms *Hellere hertug i helvede*, som i øvrigt hverken er et godt arbejde eller kritisk overfor Brøndums selvbilleder, udkom først i 1977.¹²⁰

Selv i dag vil nogen afvise en granskning af selvbiografier fra SS-folk, for er der andet end ubehagelige floskler og konspirationsteorier at komme efter?¹²¹ Men legitimeringsstrategier er, som vist med Ibsen, Hartrup og Haaeman nok præget af fordrejelser, af markante udeladelser og undertiden af direkte løgn, men det er alligevel væsentligt at sætte sig ind i deres opfattelse.

En af grundene til at beskæftige sig med de landsforræderdømtes legitimeringsstrategier og selvbilleder er, at det derved er muligt at dekonstruere myter og konspirationsteorier og spore deres oprindelse. Denne facet har aktualitet, for flere af de forestillinger, man støder på i revisionslitteraturen i 1940erne, møder man den dag i dag. Et er, at “Danmarks Nationalsocialistiske Presse-tjeneste” har udsendt Ib Gerner Ibsens *Til eftertanke* i et par oplag, senest i en 3. udgave i 2000.¹²² Mere interessant er det, at tidligere frivillig i Frikorpset Magnus J. Møller så sent som i 2008 udsendte erindringsbogen *I krig for Danmark*, der jfr. titlen præsenterer en del af det apologetiske standardpensum.¹²³ Men

¹²⁰ Lundtofte 2004. V. Rauer Bergstrøm: *Hellere hertug i helvede*, 1977.

¹²¹ “Hvorfor skal vi læse det?” lød overskriften i *Jydske-Vestkystens* anmeldelse 6.10.2008 af Skov Kristensen og Tamm 2008 (om SS’eren Flemming Helweg-Larsen).

¹²² Ib Gerner Ibsen: *Til eftertanke*. Danmarks Nationalsocialistiske Presse-tjeneste, 2000.

¹²³ Magnus J. Møller: *I krig for Danmark*, 2008.

tidligere SS-folk står ikke alene i videreførelsen af revisionslitteraturens agendaer. En del populærlitteratur kolporterer store bidder af disse apologier. Den førende mikrofonholder har i en lang årrække været journalisten Erik Haaest. Og selv om Haaest køber hele pakken fra sine interviewpersoner, filtrerer og dramatiserer han samtidig deres vidnesbyrd og holdninger – havde der været mindre Haaest i bøgerne, havde de været mere anvendelige som kilder til tidligere SS-folk og HIPO-mænds selvopfattelse.¹²⁴ Et anderledes seriøst biografisk forsøg som f.eks. Frank Bøghs portræt af K.B. Martinsen tager hovedpersonens efterkrigsudlægning for gode varer i en sådan grad, at den tidligere SS-officer og chef for Schalburg-korpset næppe havde været specielt uenig i biografens billede af en antikommunistisk “kriger” – ikke så underligt, når Bøgh undlader at udsætte Martinsens politiske rolle i spidsen for et dansk SS for en kritisk granskning.¹²⁵

“Jeg vidste ikke, hvad HIPO var – jeg troede det var dansk politis efterfølger; Jeg blev tvunget ind i korpset og kunne ikke komme ud igen; Jeg var og er antikommunist og ville beskytte nazister mod kommunisternes angreb; Jeg ville skaffe modstandsbevægelsen oplysninger om HIPO.”¹²⁶ Apologierne for medlemskab af Schalburgkorpsets Efterretningstjeneste og HIPO-korpset var mangfoldige under retsopgøret. I sammenligning med disse retssalens defensorater træder der i Ibsen, Haaeman og Hardrups beretninger bredere rammeforklaringer frem, når individuelle valg og handlinger kobles til den store historie. Det er interessant og hænger sammen med den sidste og vigtigste grund til at beskæftige sig med revisionslitteraturen, nemlig at den ikke kun er konstruktioner og apologier, men også udfolder genuine forestillinger: Det er, som fremhævet ovenfor, muligt at skrælle lag af fremstillinger som Ibsens og Haaemans og nå ind til et verdensbillede og en selvforståelse, som man kan sandsynliggøre også fandtes hos disse danskere *under* krigen, som hjalp dem med at tolke udviklingen, og som derfor er én af nøglerne til at forstå og forklare, hvorfor disse unge danskere deltog i en ekstrem kollaborationsform i ET og HIPO – hvorfor de ikke sprang af toget.

¹²⁴ Se min anmeldelse af Haaest 2007: <http://www.historienud.dk/site/index.php?option=com_content&task=view&id=556&Itemid=82>.

¹²⁵ Frank Bøgh: *K.B. Martinsen – dansk officer og landsforræder*, 2011 (3. udg.).

¹²⁶ Se min kommende undersøgelse af ET og HIPO: *Håndlangerne*.

ZUSAMMENFASSUNG

HENRIK LUNDTOFTE: *“Wir sind nicht Verbrechern ...”*

Dieser Beitrag beschäftigt sich mit Rechtfertigungsstrategien und Selbstdarstellungen in der Nachkriegszeit von einer kleinen Gruppe ehemaliger Mitglieder des “ET”, des Nachrichtendienstes der dänischen SS (Schalburgkorpset), und der dänischen Hilfspolizei (HIPO). Beide Organisationen arbeiteten 1944–45 für die deutsche Sicherheitspolizei und waren wegen Terror und Folter gegen Widerstandskämpfer von der Bevölkerung sehr verhaßt. Nach der deutschen Kapitulation wurden besonders die Mitglieder des ET und der HIPO wie auch andere Kollaborateure aus der dänischen Gesellschaft ausgestoßen.

Dieser Beitrag zeigt, daß die ehemaligen ET- und HIPO-Männer als Kern ihrer Rechtfertigungsstrategien den Antikommunismus betonten, während sie andere Elemente des Nationalsozialismus wie den Antisemitismus unberücksichtigt ließen. Ihre Selbstbilder in den Büchern, die sie nach dem Kriege schrieben, stellen sie als Opfer dar. Opfer einer radikalen und blutgierigen Widerstandsbewegung – die in ihrer von dem Kalten Krieg geprägten Auslegung ganz und gar von den dänischen Kommunisten und Moskau dirigiert war – und letzens auch Opfer und Prügelknaben der Rechtsabrechnung im Nachkriegskompromiß zwischen Widerstand und Politiker.

Die Rechtfertigungsstrategien und Selbstdarstellungen sind defensiv und oft stark verdreht, enthalten aber auch wichtige Hinweise auf Motive und Deutungsrahmen der Männer im ET und in der HIPO während der letzten im dänischen Besatzungskontext gewaltsamen Phasen des Krieges.

